

Nr 417

Av herr Hjalmarson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 55, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering, m. m.

Vilka är de mest framträdande dragen i vår ekonomiska situation, de drag till vilka avgörande hänsyn måste tagas vid varje försök att bedöma framtiden?

Den internationella konkurrensen hårdnar. Den blir alltmer kostnads- och prisbetonad. Väldiga investeringar i våra värsta konkurrentländer mögna undan för undan ut i stärkt konkurrenskraft. Kampen om kunderna, om arbetstillfällena blir allt intensivare.

Möjligheterna att skärma av från konkurrensen blir mindre och mindre. Såväl ute på världsmarknaden som inom våra egna gränser måste vi räkna med en allt friare tävlan, som icke låter sig regleras. Vi har att räkna med de stora enheternas och de långa produktionsseriernas kostnadspress.

Tecken tyder på att den fria världens ekonomi håller på att glida in i ett nytt konjunkturskede med mättade marknader, där den höga och jämna sysselsättningen inte längre är självklar utan måste »förtjänas» genom produktionsteknisk och kostnadsmässig effektivitet.

I fråga om omedelbart produktiva investeringar håller en eftersläpning på att uppkomma i vårt land, vilken på grund av den höga investeringstakten annorstädes kan leda till allvarliga störningar i våra möjligheter att hävda våra positioner.

Denna bakgrund ger redan i och för sig all anledning till försiktighet med åtaganden som kan leda till direkt eller indirekt stigande kostnader i vår ekonomi eller som innebär bindande inteckningar i förhoppningen om framtida inkomstförbättringar. Det finns ingen anledning att utgå från att produktions- och produktivitetsstegringarnas period i svenskt näringsliv nu skulle vara slut men väl att iakttaga återhållsamhet i alla försök att förhandsdisponera dessas avkastning.

Vissa rent interna drag i vår ekonomi understryker än ytterligare nödvändigheten av varsamhet inför åtgärder, vilka av människorna i allmänhet kommer att uppfattas som samhällets åtaganden, ekonomiskt förpliktigande för envar.

Den svenska kapitalmarknaden fungerar ej längre. Det är en illusion att tro att funktionsdugligheten hos den marknad, där räntabilitet och effektivitet sållar investeringsobjekten, skulle kunna ersättas med regleringsingripanden.

Det frivilliga sparandet är uppenbart otillräckligt för det behov som föreligger. Sviterna av en förtroendekris bland spararna är fortfarande märkbar. I synnerhet tycks misstron gälla »guldkantade» obligationer och andra påtagligt ej värdesäkra placeringsobjekt.

De statsfinansiella påfrestningar, som under senare år gjort det allt svårare att föra en planerad finanspolitik, har slutat i en genomgripande statsfinansiell kris. Denna har fått uttryck i att statens inkomster ej längre räcker för dess löpande utgifter. En växande kostnadsmissig brist föreligger alltså. Statens behov av upplånade medel stiger oroväckande snabbt. Balansrubbingarna är uppenbart inte av tillfällig natur utan genomslag av en utgifts- och kostnadsutveckling inom den offentliga sektorn, som varken är förenlig med »sunda statsfinanser» eller en lugnt och säkert framåtskridande ekonomi för medborgarna. Tendensen till varaktigt försämrade statsfinanser är desto allvarligare som den i hög grad återspeglar en i tungt vägande utgiftsbeslut inbyggd risk för automatisk utgiftsstegring och en spridd benägenhet att betrakta nödvändigheten av växande statsanslag, statsbidrag och statsutgifter som något naturligt och självklart.

Den statsfinansiella kris, som nu är under full utveckling och växer fram som en ofrånkomlig konsekvens av den förda politiken, har bland annat följande fem följder:

En allmän oro och misströstan, som ej kan bli utan återverkningar på människornas benägenhet att reservera resurser för famtiden — att spara; undan för undan försämrade möjligheter att möta arbetslöshetssvårigheter också med en sysselsättningskapande politik;

en alltmer utpräglad svårighet att täcka statens behov av lånade medel med verkligt sparande och en därav följande nödvändighet att fylla budgetbristen med för ändamålet specialtillverkad kredit, vilket skapar en i vår samhällsekonomi kringflytande fara för kraftiga penningvärdeförsämringar;

ett oavbrutet aktuellt behov att begära nya skatter och avgifter av medborgarna, vilkas möjligheter att planera sin egen ekonomi därigenom påtagligt äventyras. Varje ny statsbudget bygger på förutsättningen att vidgade ingrepp måste göras i människornas rätt att ha ett utrymme för egna angelägenheter inom de egna arbetsförtjänsternas ram;

ett skattesystem som blir alltmer inkrånglat och framför allt mindre och mindre ägnat att befördra viljan att spara, lusten att ta för framåtskridandet ofrånkomliga risker och inställningen i människornas och företagens hushållning att utgifterna i eget intresse skall hållas nere. Särskilt då »skatten tar» för mycket av varje inkomst- eller lönehöjning dyker två samhällsekonomiskt ödesdigra företeelser upp — skattemässigt betingade kompensationskrav, känslan av att »det inte tjänar någonting till» att satsa för fullt på den egna framtiden.

De mer allmänna dragen i vårt ekonomiska läge, sådant det är och kan beräknas bli, samt de mer speciellt svenskt betingade — allt övervägande — skälen anvisar alltså nödvändigheten av en återhållsam linje i pensionsfrågan. Det gäller att även i ett fordrande opinionsläge hålla huvudet kallt, att ej ge efter för krav och förhoppningar, som utgår från verklighetsfrämmande och överoptimistiska bedömningar, samt att ge företräde åt, om än begränsade, reformer med reellt och rejält innehåll framför skenförbättringar utan fast och verklighetsgrundat underlag.

Denna principiella grundinställning är motiverad av omsorg om ett fast penningvärde och av en vägran att medverka till någonting som kan minska vår motståndskraft mot påfrestningar, som ur människornas synpunkt tar sig uttryck i svårigheter att finna produktiv och lönande användning för sin vilja till arbetsinsats. En pensionsreform, som ökar riskerna för fortsatt inflation och som skapar sämre utsikter till ekonomiskt och personligt givande, säker sysselsättning, är ingen reform. Den är en spekulation, som — för att citera några ord med generell syftning av finansministern i årets finansplan — »innebär inteckningar i hypotetiska framtida inkomstökningar».

Pensionsfrågan i hela dess vidd *måste* alltså sättas in i sitt samhällsekonomiska och statsfinansiella sammanhang. Man *måste* — för att ta ett mera väsentligt exempel — ställa sig frågorna: Vad är det rimligt och möjligt att lägga på människorna med vanliga inkomster i nya obligatoriska avgifter mot bakgrund av de under nuvarande politiska förhållanden ofrånkomligt skärpta skattekraven, vad är rimligt och möjligt att omvandla i avgiftsplikt av de förbättringar i människornas ekonomi, vilka framkommer som resultat av stigande produktivitet i arbetslivet? Dessa problem är personliga för allt fler. Tendensen till växande inkomster och jämnare inkomster leder därtill. Men — frågeställningarna är också centrala för våra förutsättningar att i praktiken utnyttja en undan för undan förbättrad tekniks allt mer givande bas för ett stigande välstånd som kommer alla till del. Endast mänsklig aktivitet kan därvidlag garantera full utdelning — spontan, mänsklig aktivitet.

Även om man begränsar synfältet till att avse uteslutande pensionsfrågan framstår den produktiva återhållsamhetens linje som den positiva. Ingen föreställer sig på allvar att människorna skulle väsentligt kunna förbättra sin ålderdomstrygghet, om deras arbetsförtjänster stagnerade. Detta skulle ställa krav på begränsningar i nutidsförbrukningen, som ingen anser det möjligt att få medborgarna med på. Alla riktlinjer för pensionsfrågans lösning, som kommit fram i diskussionen, bygger i själva verket på förutsättningar om ökande produktivitet, växande produktiva och växande reella arbetsförtjänster. Men — på förhoppningarnas lösa grund bygger man inga hus, intet pensionssystem som ger faktisk och hållbar trygghet heller. Det

verkliga bidrag till människornas möjligheter att göra sina äldre dagar ekonomiskt ljusare och säkrare, som statsmakterna kan lämna, består därför i att de för sin del gör vad de kan göra för att förhoppningarna om en starkare och bättre ekonomi — personlig och gemensam — skall kunna bli verklighet. Detta förutsätter en fördomsfri omprövning av den ekonomiska politik och den skattepolitik, som hitintills förts. Vad det nu gäller är att befordra framväxten av det materiella underlag utan vilket varje försök från de stora medborgargruppernas sida att ordna det hyggligt för sig på äldre dagar tappar fotfästet. Att detta materiella underlag skulle kunna åstadkommas, om man utan hänsyn till våra resursers verkliga omfattning kommenderar fram en lösning, om man ställer ut stora växlar på en framtid, som ligger på andra sidan nästa sekelskifte, om man staplar förpliktelser på de arbetande generationerna av sådan sammanlagd tyngd, att den växande avgiftsplikten och skattskyldigheten dominerar perspektivet framåt — det är en ohållbar tanke. Konsekvensen är given. Måttfullhet vid pensionsfrågans behandling och vid dess politiska avgörande är ett villkor och ett av de mest väsentliga för en lösning, som blir något annat och mer än en skenlösning.

Dessa realistiska utgångspunkter för inte till negativa slutsatser. Även en försiktig bedömning ger vid handen att vi har utsikter att skapa utrymme för reformer av verklig betydelse för tryggheten under arbetsåren mot risker, vilka ur den enskilda människans synpunkt måste te sig svåra att helt täcka själv, och för ett säkrare liv efter arbetsinsatsernas tid. Den verklighetsbestämda synen på våra framtida möjligheter ger följande handlingslinjer:

Resurserna måste koncentreras på det ur enskild och allmän synpunkt mest väsentliga;

i den mån människorna engageras för av statsmakterna bestämda, i deras egen ekonomi ingripande förpliktelser måste en noggrann prövning göras av angelägenheten i de uppgifter för vilka medborgarna tvångsvis bindes;

stor försiktighet måste iakttagas när den nu bestämmande generationen medborgare fixerar ålägganden för kommande generationer;

endast människorna själva har förmåga att avgöra, när och i vilken takt resurserna medger att mer kan satsas på en ålderdomstrygghet, som är graderad efter de egna arbetsförtjänsternas storlek. Varje försök att centralt och med maktspråk avgöra detta för en mer eller mindre avlägsen och i avgörandets stund helt okänd framtid aktualiserar faran för svåra felbedömningar. Det saknas ej exempel på liknande för vårt penningvärde och ekonomiska stabilitet ödesdigra felkalkyler.

Linjen måste alltså ge praktiska uttryck för solidaritet, vilja till koncentration, förmåga att hålla hela problemkomplexet i blickfältet, respekten för människornas krav på personligt ekonomiskt oberoende och den inställ-

ningen, att resurserna i ett samhälle inte växer, därför att man hoppas att de skall så göra, utan endast om man förbereder och verkar för deras tillväxt i handling.

Det solidariska grundskyddet — för alla

Solidariteten — den sociala ansvarskänslan — kräver att de medborgare, som trots att de visat vilja därtill inte alls eller endast delvis kan sörja för sig själva, så långt resurserna räcker får det stöd och den hjälp vilken kan bedömas som skäligen. Det är dock naturligt att samhället utgår från att medborgarna efter bästa förmåga själva planerar för sin egen och sina anhörigas ekonomiska trygghet. Denna principiella inställning — självklar i ett fritt samhälle — kommer till uttryck däri att samhället organiserar ett medborgarnas solidariska grundskydd men lämnar åt dem själva att i fri samverkan eller enskilt bygga upp ett efter den enskildes behov och önskemål utformat tilläggsskydd.

Det är företrädesvis två synpunkter som måste beaktas när det gäller att ta ställning till den föreslagna utbyggnaden av den solidariska folkpensioneringen och en påbyggnad av denna, nämligen dels den sociala, dels den försäkringsmässiga. Den sociala synpunkten innefattar avvägningen mellan å ena sidan strävan att förbättra pensionärernas standard och att utvidga kretsen av pensionsberättigade och å andra sidan önskemålen att tillgodose vårdbehoven för pensionärerna och angelägna sociala behov på andra områden. Den försäkringsmässiga aspekten avser nödvändigheten att väga förmånernas omfattning mot de obligatoriska avgifternas storlek och fördelning i tiden med hänsyn till såväl medborgarnas försäkringsbehov som deras förmåga och vilja att betala. Självklart måste dessa problem lösas med hänsyn till fakta i samhället, sådana som åldersstruktur, familjebildning, nativitet, sjuklighet och dödlighet, arbetsmarknadens behov av arbetskraft, av specialister, som kräver dyrbar utbildning och — i växande omfattning — av yrkeskunniga medarbetare, vilket också ställer krav på samhällets utbildningskapacitet.

Dessa av alla omfattade men inte alltid i pensionsresonemangen aktualiserade förutsättningar för samhällsarbetet i stort ger följande utgångspunkter för planeringen av det solidariska grundskyddets utbyggnad:

- 1) Utbyggnadstakten i fråga om grundskyddet måste avpassas med hänsyn till andra akuta och eftersatta sociala behov.
- 2) I mån av förmåga — vid vanlig arbetsinkomst — bör medborgaren själv under sin aktiva tid betala avgifter som räcker för den personliga men solidariska pensionsrätt som folkpensionen innebär.
- 3) Grundskyddet bör inte givas sådan omfattning att avgifterna till det måste bli så höga att den enskilde medborgaren känner sitt fria kon-

sumtions- och sparval så starkt inskränkt att intresset för arbets- och sparinsatser avtar. Försäkringen måste alltså begränsas till vad som erfordras för att sociala syften, vilka av medborgarna betraktas som rimliga, skall kunna tillgodoses.

- 4) Medborgarna har rätt att kräva att statsmakterna inte utformar grundskyddet så att ändamålsenliga frivilliga pensionsanordningar och andra former för personlig förtänksamhet motverkas.

Vår nuvarande folkpensionering ger ej godtagbart grundskydd. Den förutsätter inkomstprövade tillägg för dem, som är hänvisade att existera på grundpensionen. Denna inkomstprövning är ej lämplig. Den motverkar arbetsviljan efter uppnådd pensionsålder, sparviljan under arbetsförtjänsternas år och frivilliga tilläggs-pensionsanordningar. Folkpensionerna bör alltså successivt höjas. Framför allt bör invalid- och familjepensionerna förbättras. Under utbyggnadstiden bör inkomstprövningen gradvis avvecklas.

Med all rätt hävdas att inkomstprövningen har samma effekt som en hård skatt på inkomsten under pensionärstiden — en speciell skatt alltså utöver de övriga. Ingen kan ha någon önskan att locka någon — alltså ej heller pensionärerna — att avhålla sig från förvärvsarbete. Tvärtom måste målet vara att med hänsyn till pensionärens psykiska och fysiska välbefinnande och till bristen på arbetskraft stimulera även äldre liksom andra, vilka kanske har arbetsförmågan i viss mån nedsatt, att utnyttja sin arbetskraft för uppgifter, som passar just dem. Den ekonomiska utvecklingen har en tendens att öka antalet sådana arbetsuppgifter. Så växer ju till exempel behovet av servicetjänster kraftigt.

Vid avvägningen mellan resurser och behov inom den obligatoriska försäkringens sammanlagda ram måste en förbättring av familjeskyddet och skyddet mot de personliga, ekonomiska följderna av långvarig sjukdom tillmätas hög mänsklig och social angelägenhetsgrad. I och för sig finns det inga hinder för att var och en till överkomlig kostnad ordnar detta frivilligt och på eget initiativ. Så bör också ske med den del av detta riskskydd, som uttrycker en strävan att ge de efterlevande någonting som liknar den standard de vant sig vid, eller den helt eller delvis ej arbetsföre ekonomiska villkor för sig och familjen, som svarar mot kraven i den egna miljön. Men — i fråga om det för alla lika grundskyddet ligger saken annorlunda till. Att det kan sägas, att vederbörande bort tänka sig för i tid, minskar inte tyngden i slaget, om dödsfall eller sjukdom för till misär. Medmänniskorna kan inte stå passiva inför händelser av denna art. Vi måste solidariskt träda till. På nutida språk heter detta, att samhället måste ingripa. Då kan emellertid samhället också kräva, att var och en ger sitt bidrag till ett grundläggande riskskydd och gör det obligatoriskt. Vi löper alla de risker det gäller att täcka.

En sammanfattande undersökning beträffande de olika sociala behoven har begärts redan av vissa ledamöter i den första pensionsutredningen. Kra-

vet har därefter upprepats gång på gång i olika remissyttranden. Det har aktualiserats i riksdagen. När »pensionsfrågan» nu kommer på bordet saknas dock detta för avvägningar i stort grundläggande material.

Principiellt måste det — ej minst ur medborgarnas egna synpunkter — anses minst sagt angeläget att de begränsade resurser i samhället med vilka vi har att räkna ej i så hög grad bindes genom åtaganden om »kontanta bidrag», att produktiva insatser för de i arbetslivet och tillvaron över huvud handikappade — för de höggradigt invalidiserade, de blinda, de sinnesslöa, de sinnessjuka och andra — försvåras eller omöjliggöres. Detta stöd bör främst ges genom insatser för forskning, ofrånkomligt utökade vårdresurser, förbättrad vårdstandard och effektiviserad rehabiliteringsverksamhet.

Förbättring av folkpensioneringen

1) Allmänna synpunkter

Allmänna pensionsberedningen framlade i sitt betänkande vissa konkreta förslag om successiv höjning av ålderspensionen och om utformningen av familjepensionen i folkpensioneringen. Däremot gick beredningen inte in på någon egentlig diskussion om invalidpensionen utan ansåg att denna borde göras till föremål för en särskild utredning.

I remissyttrandena över pensionsberedningens betänkande har framförts många synpunkter av värde för kommande beslut och fortsatta utredningar.

I enlighet med riksdagens beslut 1957 angavs i ingressen å de röstsedlar som användes vid folkomröstningen den 13 oktober 1957: »Avsikten är att successivt höja folkpensionerna, enligt pensionsberedningens enhälliga förslag så att de år 1968 uppgår till 5 400 kronor för två pensionsberättigade makar och 3 600 kronor för ensamstående.»

Propositionen förordar — i överensstämmelse med pensionsberedningens förslag — att folkpensionen från den 1 juli 1958 skall höjas med 150 kronor för ensamstående ålderspensionär och 240 kronor sammanlagt för makar. Samtidigt förordar propositionen — likaledes i överensstämmelse med pensionsberedningens förslag — att folkpensionsavgiften skall från den 1 januari 1959 höjas från 2,5 procent till 4 procent av den till statlig inkomstskatt taxerade inkomsten, varvid den högsta pensionsavgiften skall utgöra 600 kronor, lika för en ensamstående och för makar tillsammantagna (mot nuvarande 250 respektive 500 kronor).

Pensionsberedningen föreslog att rätt till uppskov med uttagande av ålderspension skulle införas (under högst fem år från uppnådd pensionsålder). Härvid skulle ålderspensionen höjas med 0,5 procent för varje månad som uppskovet avsåge. Förslaget har tillstyrkts av många remissinstanser,

och vissa förbättringar av de förordade reglerna har föreslagits. Egendomligt nog tar emellertid propositionen inte upp denna fråga.

Propositionen behandlar inte heller frågan om indexregleringen av folkpensionerna, trots att den nu tillämpade anknytningen till konsumentprisindex starkt kritiserats i remissyttranden över pensionsberedningens betänkande.

Enligt vår uppfattning bör ålderspensionen i folkpensioneringen successivt höjas och möjligheter till rörlighet i pensionsåldern skapas. Invalid- och familjepensionerna i folkpensioneringen bör förbättras, varvid invalidpensioneringens sammanhang med andra försäkringsanordningar (den allmänna sjukförsäkringen, yrkesskadeförsäkringen, trafik- och annan ansvarighetsförsäkring) särskilt bör beaktas. Värdesäkringen av folkpensionsförmånerna bör lösas på annat sätt än genom mekanisk anknytning till konsumentprisindex. Inkomstprövningen av folkpensionsförmånerna bör avvecklas i den mån det är möjligt och en plan för en successiv revidering av bestämmelserna om de kommunala bostadstilläggen framläggas.

Lagstiftningen får icke vara sådan att den skadar arbetsvilja och sparvilja. Pensionsanordningarna måste utformas med hänsyn till resurser och behov. I mån av förmåga bör medborgarna under den aktiva tiden själva betala avgifterna för de förmåner som pensionsanordningarna ger. Med dessa utgångspunkter förordar vi en sådan utbyggnad av folkpensioneringen som framgår av efterföljande plan. Det är enligt vår mening ytterst angeläget att preciserade fakta framläggas. Endast härigenom blir det möjligt för de enskilda medborgarna och företagen att sörja för ändamålsenliga kompletterande pensionsanordningar, och endast härigenom kan pensioneringssystemen ge incitament till ökning av det frivilliga sparandet.

2) *Ålderspensionens belopp*

För närvarande utgör ålderspensionen till envar av två pensionsberättigade makar 80 procent av pensionen till en ensamstående. Enligt pensionsberedningens förslag och ingressen till röstsedlarna vid folkomröstningen skulle den planerade successiva utbyggnaden av ålderspensionerna resultera i att detta procenttal kommer ned till 75. Principiella skäl talar egentligen för en förskjutning åt motsatt håll. Med hänsyn till det ansträngda samhällsekonomiska läget kan vi dock acceptera förslaget, varvid vi emellertid förutsätter att våra förslag beträffande pensionsålderns rörlighet godtages.

Vi biträder propositionens förslag att folkpensionen från den 1 juli 1958 höjes med 150 kronor för ensamstående ålderspensionär och 240 kronor sammanlagt för makar. Med inräknande av den indexhöjning av folkpensionerna som träder i kraft den 1 april 1958 kommer därefter folkpensionen att utgöra 2 400 kronor för ensamstående och 3 840 kronor sammanlagt för makar.

Om ålderspensionen successivt höjes till 3 600 kronor för ensamstående och 5 400 kronor sammanlagt för makar, skapas goda möjligheter för påbyggnader på frivillighetens väg, under förutsättning att sådana påbyggnader inte förhindras genom den olämpliga lagstiftningen om de kommunala bostadstilläggen och övriga inkomstprövade folkpensionsförmåner. Om denna lagstiftning ändras på sätt som anges nedan, förordar vi att riksdagen nu uttalar sig för att den nämnda höjningen skall vara genomförd den 1 juli 1968.

3) Pensionsålderns rörlighet uppåt m. m.

Rätt till uppskov med uttagandet av ålderspension bör införas utan dröjsmål. Pensionsberedningens förslag att ålderspensionen skulle höjas med 0,5 procent för varje månad som uppskovet avsåge innebär i realiteten, att vinsten av de medicinska och sociala framstegen i detta avseende delas ungefär lika mellan gruppen pensionärer och gruppen aktiva. Under tiden fram till den 1 juli 1968 medför emellertid regeln ett ytterligare gynnande av de pensionärer som utnyttjar uppskovsrätten, eftersom ålderspensionen ju successivt kommer att stiga.

Vi anser det emellertid angeläget att än mer öka de pensionsberättigades intresse av att dröja med uttagandet av ålderspension och förordar därför följande utformning av reglerna.

Rätt till uppskov med uttagandet av ålderspension medges både för den som uppnår pensionsåldern och för den som uppnått denna ålder och således redan åtnjuter folkpension. Anmälan kan inges i samband med folkpensionsålderns uppnående eller senare (genom särskild skrivelse eller genom påteckning på folkpensionsanvisning som returneras) och kan gälla tills vidare eller avse viss tid. Den som underlåter att begära ålderspension anses ha gjort ansökan om uppskov tills vidare. Om endast den ene av två makar är berättigad till folkpension och uppskjuter uttaget av pensionen, bör detta medföra rätt till höjning av makarnas sammanlagda pension. Om två makar båda är berättigade till folkpension och den ene uppskjuter uttaget av sin pension (dvs. hälften av den pension som tillkommer två makar), bör detta medföra rätt till höjning av hans pension även efter den andra makens frånfälle (eller äktenskapets upplösning av annan anledning).

Vi finner det lämpligt att pensionshöjning på grund av underlåtet uttag av ålderspension i motsats till övriga folkpensionsförmåner icke betraktas som skattepliktig inkomst. Förutom att uppskov med uttag av ålderspension härigenom stimuleras, ernås en förenkling av taxeringsarbetet. Några kontrolluppgifter erfordras inte i fråga om pensionsutbetalningarna.

Pensionsberedningen föreslog att pensionsuttaget icke skulle få uppskjutas längre än till 72 års ålder, men någon anledning att införa denna eller andra begränsningar synes inte föreligga.

Vi förordar att en lagändring i enlighet med vad här föreslagits genomföres omedelbart. Vi förordar vidare att en effektiv propaganda för underlåtet uttag av folkpension igångsättes så snart erforderligt förberedelsearbete hunnit göras och att för detta ändamål anvisas ett anslag på 20 000 kronor. Kostnaderna kan hållas låga, eftersom propagandan huvudsakligen kan ske i samband med att ansökan om pension ingives och med att pensionerna utbetalas. Det torde dessutom kunna förutsättas att såväl dagspressen som annan press kommer att medverka.

4) *Pensionsålderns rörlighet nedåt*

I den mån de kommunala bostadstilläggen avvecklas bör det vara möjligt att ernå en tillfredsställande lösning av problemet om pensionsålderns rörlighet nedåt. Denna fråga bör utredas i samband med invalidpensioneringen.

5) *Inkomstprövningen*

Pensionsberedningen uttalade att inkomstprövningen är »administrativt betungande och mindre tilltalande ur den enskildes synpunkt».

I två följande avsnitt behandlar vi utformningen av invalidpensioneringen och familjepensioneringen och föreslår därvid att inkomstprövningen helt skall bortfalla i fråga om rätt till invalid- och familjepension som inträder efter den 30 juni 1960.

Frågan om avvecklingen av inkomstprövningen inom folkpensioneringen och angränsande områden bör i övrigt göras till föremål för särskild utredning.

Inkomstprövningens effekter belyses närmare i efterföljande avsnitt.

6) *De kommunala bostadstilläggen*

Pensionsberedningen erinrade om att det vid nuvarande nivå för de statliga folkpensionsförmånerna befunnits nödvändigt att komplettera dessa med tillägg, avpassade efter de skiftande kostnaderna för bostad och bränsle på olika orter. Denna funktion fyller av de kommunala bostadstilläggen, ehuru dessa på vissa orter till en del även utgör komplement avsedda att höja pensionärernas allmänna standard. Om man avsevärt ökar pensionsnivån för grundförmånerna, blir behovet av kommunalt bostadstillägg mindre. Man borde därför enligt beredningen överväga att i samband med pensionshöjningen låta viss del av höjningen avräknas mot bostadstillägget. Därigenom skulle de ojämnheter i den nuvarande folkpensionsnivån som de kommunala bostadstilläggen medfört i viss mån minskas.

Det kan tilläggas, att kommunala bostadstillägg införts i alla kommuner

utom i fem mindre landskommuner, att grunderna för tilläggens utformning liksom storleken av tilläggen varierar avsevärt och att bostadstilläggens maximala belopp för en ogift pensionär växlar mellan 100 kronor och drygt 2 000 kronor.

Även en annan synpunkt talar enligt beredningens mening för att pensionshöjningen kombineras med en avräkning på bostadstilläggen, nämligen önskemålet att minska inkomstprövningens omfattning. Inkomstprövningen försvårar, påpekar beredningen, påbyggnad av folkpensionen i form av frivillig pensionering eller sparande av olika slag. I vissa inkomstlägen hämmar den också lusten att utföra förvärvsarbete. Inkomstprövningen nödvändiggör vidare en prövning av de pensionsberättigades inkomst- och förmögenhetsförhållanden som är administrativt betungande och mindre tilltalande ur den enskildes synpunkt.

Förslaget om avräkning på bostadstilläggen får ses som ett led i strävandena att avveckla inkomstprövningen, framhåller beredningen. Om man i samband med invalidpensionsfrågans lösning kan avskaffa inkomstprövningen beträffande samtliga pensionsförmåner utom bostadstilläggen, anser beredningen att man bör pröva huruvida icke dessa tillägg kan föras utanför folkpensioneringen och handhas av kommunerna helt på egen bekostnad.

Det har från många håll och vid skilda tillfällen omvitnats, att inkomstprövningen inom folkpensioneringen — speciellt i fråga om de kommunala bostadstilläggen — varit en effektiv spärr mot en på frivillighetens väg ordnad arbetarpensionering. Det är därför angeläget att inkomstprövningen inom folkpensioneringen avvecklas. Om det inte är möjligt att i Stockholm och på andra orter med höga hyreskostnader helt avveckla de kommunala bostadstilläggen, bör den del som kvarstår — såsom pensionsberedningen antytt — föras utanför folkpensioneringen och helt skötas och bekostas av kommunerna. Det kan i detta sammanhang erinras om att pensionsstyrelsen — som ju centralt handlägger frågor om kommunala bostadstillägg — i sitt remissyttrande över pensionsberedningens betänkande uttalat, att man bör överväga att åtminstone för nytillträdande pensionärer slopa de kommunala bostadstilläggen i folkpensioneringen eller, i de fall där detta inte kan ske, ersätta dem med kommunala hyresbidrag, utan statsbidrag, beslutade och utbetalade av vederbörande kommun direkt.

I vilken utsträckning inkomstprövningen försvårar för den enskilde att på frivillighetens väg — ensam eller tillsammans med arbetsgivaren — bygga upp ett kompletterande skydd på ålderdomen belyses av följande tabell, som avser en ensamstående ålderspensionär i Stockholm med en årshyra av 1 600 kronor. Vid uppgörandet av tabellen har förutsatts, att den icke inkomstprövade folkpensionen utgör 2 400 kronor per år.

Sidoinkomst kr./år	Folkpension		Sammanlagd inkomst kr./år
	Totalt kr./år	Därav kommunalt bostadstillägg kr./år	
0	4 525	2 125	4 525
1 000	4 525	2 125	5 525
1 400	4 392	1 992	5 792
2 900	3 392	992	6 292
4 400	2 400	0	6 800
5 400	2 400	0	7 800

Tabellen visar att en ökning av sidoinkomsten från 1 400 till 4 400 kronor, dvs. med 3 000 kronor, ökar den sammanlagda inkomsten med blott 1 000 kronor (noga räknat 1 008 kronor). »Spärren» vid tjänstepensionering omfattar i Stockholm pensioner mellan 1 400 och 4 400 kronor. Pensionshöjningar inom denna zon har en verkningsgrad av blott en tredjedel och blir alltså oproportionerligt dyra. Om ingen *avsevärd* generell minskning av de kommunala bostadstilläggen kan ställas i utsikt, är det förståeligt om arbetstagare i 10 000-kronorsläget föredrar höjd kontantlön under den aktiva tiden framför en tilläggs pension på mer än 1 000 à 1 500 kronor.

En folkpensionär, som genom eget arbete ökar sin inkomst, kan som nämnts få det inkomstprövade bostadstillägget minskat med två tredjedelar av inkomstökningen. Motsvarande blir fallet, om pensionären under sin aktiva tid inskränkt sin konsumtion och i stället skaffat sig en tilläggs pension (tjänstepension eller annan). Om folkpensionären skulle få ökad inkomst utan att själv ha medverkat därtill i form av ökat arbete under pensionärs-tiden eller sparande under den aktiva tiden, är det i och för sig icke följdriktigt, att denna inkomstökning vid inkomstprövningen privilegieras såsom sker om man genomför pensionsberedningens förslag att minska de kommunala bostadstilläggen med endast hälften av det belopp varmed den icke inkomstprövade folkpensionen till ålderspensionärerna ökas. Det bör vara ett minimikrav att minskning sker med två tredjedelar av beloppet.

Det är enligt vår uppfattning angeläget att principbeslut om avvecklingen av de kommunala bostadstilläggen fattas utan dröjsmål. För avvecklingen förordar vi följande riktlinjer.

Kommunalt bostadstillägg med statsbidrag utges icke efter den 30 juni 1968. För kostnadsökningar, som dessförinnan kan orsakas av beslut om nya grunder för kommunala bostadstillägg, skall statsbidrag icke utges. Vidare föreslås att två tredjedelar av det belopp, varmed folkpension höjes efter den 30 juni 1960, avräknas från kommunalt bostadstillägg.

7) Sjukpensioneringen

I propositionen föreslås att beteckningen invalidpension skall utbytas mot beteckningen förtidspension. För vår del förordar vi beteckningen *sjukpension*.

Såsom förut framhållits är det synnerligen angeläget att sjukpensionen i folkpensioneringen på ett rationellt sätt kan koordineras med annan socialförsäkring och med annan obligatorisk eller frivillig försäkring. Folkpensioneringen är grunden, och det är omöjligt att bygga utan att grunden först är färdig. Eftersom utredningarna beträffande sjukpensionen i folkpensioneringen inte avslutats, framlägger vi för vår del vissa konkreta riktlinjer för det fortsatta utredningsarbetet.

Inom den nuvarande folkpensioneringen är invalidpensionsförmånerna (här bortses från blindtillägg och vårdtillägg) inkomstprövade med undantag av ett grundbelopp på 200 kronor per år. Genom inkomstprövningen erhålles en viss gradering av förmånernas storlek med hänsyn till bl. a. den arbetsinkomst som kan påräknas. Inkomstprövning innebär emellertid, att invalidpensionens belopp i alltför många fall blir beroende av vederbörandes arbetsvillighet och inte av hans faktiska arbetsförmåga. Vidare omöjliggör inkomstprövningen en effektiv samordning mellan folkpension och privat pension — ju högre den privata pensionen är desto lägre blir folkpensionen.

Vid en avveckling av inkomstprövningen inom sjukpensioneringen blir det nödvändigt att gradera sjukpensionen efter andra grunder, varvid hänsyn bör tas såväl till medicinska överväganden som till vederbörandes framtida möjligheter att utnyttja eventuellt kvarvarande arbetsförmåga. Vi anser i likhet med departementschefen, att man bör göra allt som är möjligt för att återställa eller förbättra vederbörandes försörjningsförmåga. Ur den enskildes synpunkt måste det alltid vara av betydande värde, att han kan helt eller delvis försörja sig själv genom arbete. Också för pensioneringens ekonomi är en väl utbyggd rehabiliteringsverksamhet av stor betydelse.

Våra riktlinjer för utredningsarbetet innebär följande:

- a) Rätt till sjukpension inträder efter den
30 juni 1960

Rätt till icke inkomstprövad sjukpension inom folkpensioneringen föreligger under tid av fullständig arbetsförmåga eller nedsättning av arbetsförmåga med minst 50 procent. Om arbetsförmågan är fullständig eller arbetsförmågan är nedsatt med minst tre fjärdedelar utges full sjukpension. Om arbetsförmågan uppgår till minst hälften men icke till tre fjärdedelar, erhålles reducerad sjukpension, utgörande två tredjedelar av full sjukpension. Sjukpension utges dock icke för tid då rätt till sjukpenning från allmän sjukkassa eller från yrkesskadeförsäkring föreligger och icke heller efter 67 års ålder.

Full sjukpension utgör samma belopp som pensionen till ensam ålderspensionär och kommer alltså att efter den 30 juni 1968 uppgå till 3 600 kronor.

Om sjukpensionär före den 1 juli 1960 erhållit rätt till livränta från yrkesskadeförsäkringen, trafikförsäkring eller annan ansvarighetsförsäkring eller rätt till invalid- eller sjukpension på grund av tjänst eller såsom skadestånd, bör sjukpensionen inom folkpensioneringen nedsättas i motsvarande mån. Denna inskränkning har karaktären av övergångsbestämmelse och avser att hindra att dubbel ersättning kan komma att utges.

Det förutsättes att yrkesskadeförsäkringslagen ändras, så att livränta från yrkesskadeförsäkringen i förekommande fall minskas med sjukpension från folkpensioneringen och att sådan sjukpension alltid beaktas vid bestämmandet av ersättningar på grund av trafikförsäkring och annan ansvarighetsförsäkring samt vid utdömandet av skadestånd. Det förutsättes vidare att existerande pensionsanordningar anpassas med hänsyn till de här föreslagna bestämmelserna om sjukpension inom folkpensioneringen. I den mån en sådan anpassning icke är möjlig på grund av existerande civilrättsliga avtal eller därmed likvärdiga bestämmelser bör det medges att arbetsgivarna eller annan, som styrker sig ha givit bindande utfästelse om sjukpension, i vederbörlig omfattning får uppbära sjukpensionen från folkpensioneringen.

b) Rätt till sjukpension har inträtt eller inträder före den 1 juli 1960

Sjukpensionens belopp höjes enligt a). För sjukpensionen tillämpas tills vidare samma inkomstprövningsregler som för närvarande.

8) Familjepensioneringen

Det är av stor betydelse att det grundläggande pensionsskydd som folkpensioneringen skall ge åt alla medborgare omfattar icke blott skydd på ålderdomen utan också riskskydd, dvs. skydd efter dödsfall och vid invaliditet. Dödsfallsskyddet lämnas genom familjepensioneringen, som i första hand ger försörjningsskydd åt änka och barn.

Pensionsberedningen har enhälligt föreslagit en förbättring av folkpensioneringens familjeförmåner från den 1 juli 1960. De nuvarande änkepensionerna, änke- och änklingsbidragen samt en väsentlig del av de särskilda barnbidragen skulle därvid enligt beredningens förslag sammansmältas till ett system av änke-, änklings- och barnpensioner, som utges utan inkomstprövning. Änkepension skulle utges med fullt belopp, om änkan vid mannens död uppnått 55 års ålder eller så länge barn under 19 år finnes i hemmet. För andra änkor över 35 år skulle pensionen graderas med hänsyn till ankans ålder vid den tidpunkt, då mannen dör eller det yngsta barnet fyller 19 år. Änkepensionen skulle höjas på samma sätt som ålderspensionen för envar

av två makar. Barnpension skulle enligt beredningens förslag utges utan inkomstprövning med 750 kronor för varje barn under 19 år, som förlorat sin huvudsakliga försörjare.

Det primära behov, som folkpensioneringen skall tillgodose, är att säkerställa en tillfredsställande försörjning av medborgare som av olika skäl inte längre är i stånd att förvärva erforderliga medel för sitt uppehälle. Från denna självklara utgångspunkt kräver sjukpensioneringen ingen särskild motivering. Alderspensioneringen och familjepensioneringen är från denna utgångspunkt berättigade i den mån pensionsfallen är definierade på ett sådant sätt att de kan sägas med godtagbar approximation sammanfalla med ekonomisk invaliditet, dvs. att den person som det är fråga om är ur stånd att prestera förvärvsarbete, vare sig detta förhållande beror på medicinsk arbetsförmåga eller exempelvis på att arbetet i hemmet medan barnen är minderåriga lägger beslag på arbetskraften eller på att arbetsmarknaden är sådan att personen i fråga inte kan ekonomiskt utnyttja sin arbetsförmåga. Tillämpandet av en bestämd folkpensionsålder kan — i varje fall med den av oss förordade rätten till uppskov och förtidsuttag — anses vara en ändamålsenlig approximation för ekonomisk invaliditetsbedömning. Att anknyta invaliditetsbedömningen enbart till civilstånd när det gäller personer under folkpensionsåldern måste emellertid anses vara en synnerligen grov approximation. Trots alla synpunkter om likställighet mellan könen kan vi därför inte biträda tanken på införande av änklingspensioner.

I fråga om änkepensioner ligger förhållandena annorlunda till. Även om det principiellt kan anses förkastligt att inkludera generella änkepensioner i folkpensioneringen, talar praktiska skäl starkt för att så bör ske. Inkomstprövningen är till sådan skada, att man i valet mellan inkomstprövade och generella änkepensioner synes böra välja de senare. Härvid måste då tillses att denna del av folkpensioneringen blir självbärande och alltså helt finansieras genom avgifter. Eftersom det blir fråga om en ren riskförsäkring som drar förhållandevis låga kostnader kan det tolereras att försäkringen göres mera omfattande än som är principiellt motiverat. Härigenom kan i själva verket betydande fördelar ernås. Vi förordar därför att familjepensioneringen får omfatta änkepensioner och barnpensioner. Vårt förslag innebär följande.

a) Rätt till änkepension inträder efter den
30 juni 1960

Rätt till icke inkomstprövad änkepension inom folkpensioneringen föreligger för kvinna som blivit änka efter den 30 juni 1960 och som icke uppnått 67 års ålder. Full änkepension utges, därest änkan vid mannens frånfälle fyllt 50 år samt — i fall då änkan är yngre — därest hon har hemmavarande barn som ej fyllt 19 år. Till änka som icke har hemmavarande barn under

19 år och som fyllt 35 men icke 50 år utges reducerad änkepension. Reduktionen utgör så många femtondelar av full änkepension som svarar mot det antal hela år eller del därav som återstår till 50 års ålder vid den tidpunkt, då hemmavarande barn under 19 års ålder upphörde att finnas eller, om sådana barn ej fanns vid mannens död, vid tidpunkten för denna. I de fall änkepension på grund av reduktionen skulle komma att understiga en tredjedel av full pension utbetalas i stället ett engångsbelopp som utgör fem gånger den änkepension som skulle utgivits enligt förutnämnda regler.

Full änkepension uppgår till samma belopp som pensionen till ensam ålderspensionär och kommer alltså efter den 30 juni 1968 att utgöra 3 600 kronor för år.

Äktenskap som, utan att barn legitimerats, ingåtts sedan mannen uppnått 67 års ålder berättigar icke till änkepension, därest äktenskapet varat mindre än ett år. Samma regel gäller i princip därest mannen vid äktenskapets ingående uppenbarligen lider av livshotande sjukdom. Pensionsstyrelsen skall dock, om särskilda svårigheter föreligger, efter fri prövning kunna medge pensionsrätt i dessa fall.

Rätt till änkepension bör icke helt upphöra vid omgifte. Det kan i och för sig synas naturligt att änkepension icke utges till kvinna som lever i nytt gifte, men å andra sidan måste det beaktas att det nya äktenskapet kan upphöra utan att rätt till ny änkepension uppkommer. Så blir t. ex. fallet vid skilsmässa. Vi föreslår därför att änkepensionen »inställes» under tid då änkan lever i nytt äktenskap. Skulle det nya äktenskapet upplösas genom mannens död och medföra änkepensionsrätt, upphör rätten till änkepension från tidigare äktenskap.

I de fall då frånskild hustru är berättigad till underhållsbidrag kan det vara motiverat att hon även blir berättigad till pension efter mannens frånfälle, om hon i övrigt fyller villkoren för rätt till änkepension. Detta problem bör emellertid närmare utredas.

Rätt till änkepension upphör då änkan uppnår 67 års ålder. Om hon har eller får rätt till sjukpension från folkpensioneringen, nedsättes i förekommande fall sjukpensionen så att den sammanlagda pensionen icke överstiger full änkepension.

b) Rätt till änkepension har inträtt eller inträder före den 1 juli 1960

Änkepensionens belopp höjes enligt a). För änkepensionen tillämpas tills vidare samma inkomstprövningsregler som för närvarande.

c) Rätt till barnpension

Rätt till barnpension utan inkomstprövning föreligger från den 1 juli 1960 för ankors, änklingars och föräldralöst barn som icke fyllt 19 år och

icke är invalidpensionär. Barnpensionerna ersätter de nuvarande barnbidragen enligt lagen om särskilda barntillägg till änkors och invaliders m. fl. barn.

För det fall att barnet fyllt 16 år och har inkomst av förvärvsarbete som överstiger 2 000 kronor för år utbetalas icke barnpension.

Barnpension utgår med 900 kronor för år, om endera av föräldrarna avlidit, och med 1 800 kronor för år, om båda föräldrarna avlidit.

I förekommande fall avses här med fader och moder adoptivfader respektive adoptivmoder.

9) *Hustrutillägg m. m.*

Hustrutilläggen i folkpensioneringen och andra inkomstprövade förmåner enligt skilda författningar bör underkastas en omprövning. I likhet med pensionsberedningen förordar vi att hustrutillägget icke standardhöjes förrän den av beredningen föreslagna utredningen om hustrutilläggets framtida utformning kommit till stånd. Vi avstyrker således förslaget i propositionen att hustrutillägget skall höjas från den 1 juli 1958.

10) *Värde och standardbeständigheten*

För närvarande är folkpensionerna indexreglerade med hjälp av det s. k. pensionspristalet, vilket är konsumentprisindex uttryckt med annat basår. Reglerna är så utformade att pensionärerna får praktiskt taget full kompensation för prisstegring.

Denna anknytning till ett allmänt konsumentprisindex är i och för sig principiellt felaktig men kan accepteras om pensionsnivån är låg och man kan räkna med en fortskridande standardökning i samhället. Med den föreslagna utbyggnaden av folkpensionsförmånerna kan en hundraprocentig anknytning till ett allmänt konsumentprisindex icke accepteras. Det bör bl. a. observeras att indirekta skatter omedelbart slår igenom i konsumentprisindex.

Folkpensionärernas relativa andel i befolkningen kommer att öka mycket starkt. Det måste då betecknas som äventyrligt att ha en indexreglering, som helt befriar folkpensionärerna från konsekvenserna av en eventuell ändring av beskattningssystemet i riktning mot indirekt beskattning.

Dessutom synes det nödvändigt att indexregleringen utformas på ett sådant sätt, att pensionärerna icke befrias från konsekvenserna av en allmän standardsänkning, exempelvis betingad av en försämrad relation mellan export- och importpriser eller en exceptionellt dålig skörd. En hundraprocentig anknytning till konsumentprisindex betyder att hela bördan av en sådan standardsänkning skulle få bäras av de aktiva.

Under sådana omständigheter måste det vara riktigtast att anknyta värdesäkringen till en särskild indexserie, som såvitt möjligt är »rensad» från in-

direkta skatter. Intill dess ett sådant index konstruerats, synes dock den nu tillämpade värdesäkring genom anknytning till konsumentprisindex kunna bibehållas.

11) *Folkpensionsavgiften*

Pensionsberedningen förordade att folkpensionsavgiften, som för närvarande utgör 2,5 procent av den taxerade inkomsten med maximering till 250 kronor för ensamstående och 500 kronor för två makar gemensamt, skulle höjas till 4 procent år 1959 och till 5 procent år 1961. Därest det med hänsyn till det statsfinansiella läget finnes motiverat, borde enligt beredningens mening övervägas en höjning av avgiften till 6 procent under de därpå följande åren. Samtidigt med höjningen skulle inkomstmaximum för beräkning av pensionsavgift ändras till 15 000 kronor, lika för en ensamstående och två makar.

I den svenska inkomststatistiken behandlas samtaxerade äkta makar som två enheter, men dessutom finns det vissa tabeller där de redovisas med samtidig fördelning efter både mannens och hustruns inkomst. På grundval av denna statistik kan man beräkna att minst 400 000 inkomsttagare i ålder 16—66 år (äkta makar räknade som en enhet) har en sammanräknad nettoinkomst som understiger 3 500 kronor. Utan närmare kännedom om strukturen av denna grupp är det inte möjligt att ernå en rationell utformning av avgiftsbetalningen och av skattesystemet över huvud taget. Behovet av en sådan undersökning har bland annat framhållits av Landsorganisationen i remissyttranden beträffande skattelagstiftningen. Näringslivets skattedelegation har understrukit detta i sitt remissyttrande beträffande förslaget till höjning av de kommunala ortsavdragen.

Den taxerade inkomsten har numera ingen självständig uppgift i skattesystemet. Det synes därför angeläget att den också utmönstras såsom underlag för folkpensionsavgiften. Det förefaller inte osannolikt att en betydande del av de nyssnämnda inkomsttagarna i själva verket har en sådan ekonomisk ställning, att de skulle kunna erlägga en icke oväsentlig folkpensionsavgift.

I avvaktan på en undersökning förordar vi att folkpensionsavgiften från den 1 januari 1959 skall utgöra *dels* 80 kronor för varje person i avgiftspliktig ålder som antingen själv har taxerad inkomst på minst 1 200 kronor eller är samtaxerad med make som har sådan inkomst, *dels* 4 procent av den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten, varvid denna såväl för ensamstående som för makar gemensamt maximeras till 12 000 kronor. Den lägsta avgiften skulle således bli 80 kronor för ensamstående och 160 kronor för två makar gemensamt. Den högsta avgiften skulle bli 560 kronor för ensamstående och 640 kronor för makar gemensamt.

Vid kommande höjningar av den procentuella avgiften bör motsvarande höjning äga rum i fråga om minimiavgiften. Vi vill såsom vår uppfattning uttala, att för ett genomförande av de av oss förordade höjningarna av pensionsförmånerna kräves en höjning av procentsatsen till 6 procent senast fr. o. m. ingången av 1963.

För att finansiera den av oss föreslagna förstärkningen inom folkpensionens ram av skyddet för familjen vid försörjarens frånfälle eller invaliditet bör en extra höjning av folkpensionsavgiften genomföras fr. o. m. ingången av 1960. Den behövliga höjningen uppskattar vi till 0,5 procent.

Sammanfattning av våra förslag till förbättrad folkpensionering

1) Alderspensionen

Den icke inkomstprövade ålderspensionen höjes från den 1 juli 1958 med 150 kronor för ensamstående ålderspensionär och 240 kronor sammanlagt för makar. Med inräknande av den indexhöjning som träder i kraft den 1 april 1958 kommer folkpensionen att från den 1 juli 1958 utgöra 2 400 kronor för ensamstående och 3 840 kronor sammanlagt för makar.

Riksdagen bör uttala sig för att ålderspensionen successivt höjes så att nivån 3 600 kronor för ensamstående och 5 400 kronor sammanlagt för makar uppnås den 1 juli 1968. Vid varje höjning — med undantag av höjningen från den 1 juli 1958 — som icke utgör kompensation för penningvärdeförsämringen, minskas det kommunala bostadstillägget med två tredjedelar av höjningen. Den del av bostadstillägget som eventuellt kvarstår den 1 juli 1968 föres utanför folkpensioneringen. Kommunerna får själva handha och bekosta denna del.

2) Pensionsåldern

Pensionsåldern — 67 år — göres rörlig uppåt. Efter utredning bör pensionsåldern kunna göras rörlig även nedåt.

3) Sjukpensionen

Frågan om sjukpension (invalidpension) bör snarast utredas. Våra riktlinjer för utredningsarbetet innebär följande:

Vid arbetsoförmåga före 67 år föreligger rätt till sjukpension sedan sjukpenning från allmän sjukkasse eller yrkesskadeförsäkring upphört att utbetalas. I de fall rätt till sjukpension inträder den 1 juli 1960 eller senare utbetalas sjukpensionen utan inkomstprövning. Full sjukpension utges med sam-

ma belopp som pension till ensam ålderspensionär och kommer alltså från den 1 juli 1968 att uppgå till 3 600 kronor. Den utbetalas om arbetsförmågan är nedsatt med minst tre fjärdedelar. Om arbetsförmågan är nedsatt med minst hälften men icke tre fjärdedelar erhålles reducerad sjukpension med två tredjedelar av full sjukpension.

För den som före den 30 juni 1960 är eller blir berättigad till sjukpension kvarstår inkomstprövningen.

Om två makar åtnjuter sjukpension eller den ene maken sjukpension och den andre ålderspension, skall i förekommande fall sjukpensionen nedsättas så att den sammanlagda pensionen icke överstiger ålderspensionen till två makar.

4) Familjepensionen

Familjepension utges i form av änkepension och barnpension.

Inkomstprövningen av änkepensionen avskaffas helt för alla pensioner som börjar utbetalas efter den 30 juni 1960.

Full änkepension utges med samma belopp som för ensam folkpensionär och kommer alltså fr. o. m. den 1 juli 1968 att uppgå till 3 600 kronor för år. Full änkepension utges om änkan, det år hon blir änka eller yngsta barnet uppnår 19 år, fyllt 50 år. För varje felande år minskas änkepensionen med en femtondel. I de fall änkepensionen på grund härav skulle komma att understiga en tredjedel av full pension utbetalas i stället engångsbelopp med fem gånger årsbeloppet.

Nuvarande särskilda barnbidrag till änkors barn, föräldralösa barn m. fl. benämnes från den 1 juli 1960 *barnpension*. Från samma tidpunkt höjes beloppet från nuvarande 600 kronor till 900 kronor för varje barn, som förlorat den ene av sina föräldrar. Är båda föräldrarna avlidna, blir barnpensionen 1 800 kronor för år. Maximialdern för rätt till barnpension ökas samtidigt från 16 till 19 år.

Barnpension utges utan inkomstprövning. För det fall att barnet fyllt 16 år och har inkomst av förvärvsarbete som överstiger 2 000 kronor för år utbetalas dock icke barnpension, varvid dock en lämplig avtrappningsregel bör konstrueras för att förebygga diskontinuitet.

5) De kommunala bostadstilläggen

De inkomstprövade kommunala bostadstilläggen hämmar arbetsviljan och sparviljan och gör det svårare att påbygga folkpensionen med frivillig pensionering. De bör därför avvecklas. För avvecklingen förordas följande riktlinjer:

Två tredjedelar av det belopp, varmed folkpension höjes efter den 30 juni

1960, avräknas från det kommunala bostadstillägget. Kommunalt bostadstillägg med statsbidrag utges över huvud taget icke efter den 30 juni 1968.

6) *Finansiering*

Folkpensionsavgiften skall från den 1 januari 1959 utgöra *dels* 80 kronor för varje person i avgiftspliktig ålder som antingen själv har taxerad inkomst på minst 1 200 kronor eller är samtaxerad med make som har sådan inkomst, *dels* 4 procent av den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten, vilken för såväl ensamstående som makar gemensamt maximeras till 12 000 kronor. Från den 1 januari 1960 höjes folkpensionsavgiften med ytterligare 0,5 procent. Denna höjning beräknas helt täcka kostnaderna för de förbättringar i jämförelse med propositionens förslag som ovan angivits.

Tilläggs pensioneringen

En ingående kritik av den principskiss till en för löntagare efter själva igångsättningsögonblicket obligatorisk tilläggs pensionering, som regeringen presterat i sin proposition, i vars rubrik hela detta komplex sammanfattas med bokstäverna m. m., försvåras av principskissens löslighet och på många punkter närmast undvikande formuleringar.

Det finns skäl, som talar för att riksdagen beredes tillfälle att först ta ställning i princip till hur grunderna skall utformas för en för alla tillfredsställande ålderdomstrygghet. Det kan inte rimligen hävdas att tid skulle ha saknats för färdigställande av ett genomarbetat underlag för ett sådant principbeslut. Den första utredningen i saken begärdes för fjorton år sedan.

Även ett principbeslut förutsätter dock någon grad av fasthet i konsistensen på själva utgångsmaterialet. Detta bör — om beslutet skall kunna bli något annat än en politisk opinionsyttring — kunna ge dem som fattar beslutet någon möjlighet att bedöma konsekvenserna av sina ståndpunkter. Detta är särdeles angeläget då dessa konsekvenser påverkar arbetsförhållanden och levnadsbetingelser för alla under decennier framåt.

Regeringspropositionen tillfredsställer icke blygsamma anspråk i dessa fundamentala avseenden. Den är skriven med verv men är löslig och otillräckligt underbyggd.

Först den 30 april 1957 tillkallades sakkunniga för att utreda följdverkingarna för vår samhälls ekonomi i framtiden av en tilläggs pensionering, trots att dessa oavsett systemets utformning av den närmast ansvarige departementschefen förklarades komma att bli »av stor betydelse». Den 22 januari 1958 avgav de sakkunniga ej ett betänkande men en promemoria. Denna inledes med en essay kring den samhälls ekonomiska bakgrunden till ett even-

tuellet beslut i pensionsfrågan, där pro et contra redovisas i olika frågor, men ingen av de sakkunniga gör anspråk på att ha analyserat huvudfrågan — de samhällsekonomiska konsekvenserna av ett pensionsbeslut. Den 23 januari utsändes denna promemoria till sakkunniga instanser för yttrande. Tiden härför utgick den 14 februari. Den 11 februari — eller tre dagar tidigare — fastställde regeringen sitt förslag.

Sedan propositionens författare åter och åter understrukt behovet av en fond, synbarligen som en enligt hans mening samhällsekonomiskt ofrånkomlig komplettering av en på fördelningsprincipen byggd tilläggs pensionering, närmar han sig den för hela fondbildningen avgörande frågan om de obligatoriska avgifternas höjd. Avgiftsuttaget fixeras fram till och med 1964. Pensionsutbetalningarna börjar senast 1963. Systemet beräknas vara i full funktion 1982. Själva igångsättningsåren anses skapa en särskild »press på samhällsekonomien». Under dessa år är — enligt förslagsställarna — en snabb fondbildning speciellt behövlig »för utbyggnad av våra produktiva resurser i vidaste mening». Utan att frågeställningen ens belyses med allmänna synpunkter konstateras, att detta önskemål inte är oförenligt med en avgiftsskala, som stiger något mindre snabbt än de sakkunniga ansett nödvändigt, och tydligen ej heller med att avgifternas höjd efter 1964 över huvud taget icke diskuteras. Att de sakkunnigas hela resonemang därmed kommit att hänga i luften och att man kan ifrågasätta det rimliga i att nu binda hundratusentals löntagare vid en avgiftsplikt, om vilken man endast vet att den efter 1965 måste bli tyngre och tyngre, uppfattas ej av de för obligatorieförslaget ansvariga som några olägenheter.

Behovet av en ekonomisk politik som skärpes efter 1960 på grund av pensionssystemets igångsättning anmäles. Fullkomlig tystlåtenhet iakttages emellertid i frågan hur denna skall utformas. »Skärpt ekonomisk politik» har alltmer kommit att betyda skärpt skattepolitik. Även i detta sammanhang torde en sådan tolkning av uttrycket vara den realistiska. Av alldeles avgörande betydelse måste då den frågan vara om skärpta skatter i syfte att samhällsekonomiskt möjliggöra en obligatorisk tilläggs pensionering låter sig förenas med skärpta avgifter för grundpensioneringen, skärpta obligatoriska avgifter för tilläggs pensioneringen och skärpta skatter på grund av den skillnad mellan statens egna utgifter och dess inkomster, som redan föreligger och som under senare år endast förstoras. Frågan kan ställas konkret. Hur mycket av en sammanlagd arbetsersättning på — säg — 15 000 kronor om året kan över huvud taget tagas i anspråk för direkta skatter till stat och kommun, indirekta skatter och obligatoriska avgifter? Att det finns en gräns är uppenbart. Att denna gräns redan håller på att passeras, göres troligt av de erfarenheter som både stat och kommun och varje ekonomiskt verksam kan göra. Att då endast utan vidare förutsätta ett ytterligare utrymme för skatte- och avgiftsingripanden inom t. ex. denna arbetsersätt-

nings ram är att gå vid sidan av ett avgörande problem. Att försöka komma ifrån problemet genom den rent organisatoriska åtgärden att arbetsgivarna åläggas att vid löneutbetalningen undanhålla en del av arbetsersättningen och för den anställdes räkning inbetala denna som pensionsavgift är meningslöst. Genom att riksdagen fattar ett principbeslut om obligatorisk tilläggspensionering skapas intet underlag för sammanlagt sett höjda arbetsersättningar.

Regeringsförslaget bygger på tanken om en extrapension till vissa på måfå utvalda åldersgrupper. Motivet för denna »överkompensation» är att »pensionssystemet skall få effekt även för dem, som nu närmar sig pensionsåldern». Behovet av »effekt» anses tydligen vara störst för dem som har cirka tjugo år kvar till pensionsåldern. Där är de framtida generationernas present till den pensionsberättigade störst. De äldre får nöja sig med mindre. Ju mindre en pensionsberättigads arbetsersättning är, desto mindre överkompensation får han. Huruvida även detta hör till den moderna socialförsäkringsteknik, för vilken det obligatoriska tilläggspensionssystemet påstås vara ett uttryck, är ej utsagt i regeringspropositionen. Ej heller utsäges det huruvida det är denna teknik, som föranlett att en mindre företagare endast kan erhålla två tredjedelar av den extrapension som en av hans anställda med samma inkomst och samma ålder begåvats med.

Då utfästelser om betydande förmåner till vissa grupper medborgare föreslås, bör förslaget enligt all praxis kompletteras med beräkningar av de kostnader detta föranleder. Av sådana beräkningar finns i regeringspropositionen inte ett spår. Dock kan det tydligen för vissa medborgare bli fråga om personliga förmåner med ett kapitalvärde, som närmar sig hundratusen kronor. Den sammanlagda förpliktelse, som det obligatoriska pensionskollektivet åläggas enligt regeringsförslaget, kan — överslagsvis — beräknas komma att uppgå till ett belopp som är mer än dubbelt så stort som hela vår nuvarande statsskuld.

Och — hela detta problem lämnas outrett.

Ett av de avgörande hindren för en allmänt omfattad, frivillig ålderdomsförsäkring är farhågor för att pensionsmedlen genom inflationen undan för undan skall förlora i värde. Pensionerna enligt obligatoriet skall göras värdebeständiga genom indextillägg. Detta betyder alltså att de avgiftsbetalande får svara för värdebeständigheten i de pensionerades inkomster med allt som detta drar med sig av kompensationskrav och annat. Även i obligatoriet finns emellertid pensionsmedel, i fonden. Hur stor denna fond kommer att bli, vet ingen. Av de beräkningar som gjorts i propositionen om fondstorleken vid slutet av år 1964 kan emellertid den slutsatsen dragas, att en mot inflation oskyddad fond vid en penningvärdeförsämring av fyra procent — den numera »normala» inflationsprocenten — under år 1964 skulle tillskyndas förluster, som motsvarar cirka femton procent av de under samma år er-

lagda avgifterna. Det måste därför anses egendomligt att hela frågan om pensionsmedlens värdebeständighet ej förmått intressera obligatoriets förslagsställare. 1957 års pensionskommitté, som dock ägnat fondförvaltningen sin uppmärksamhet, har över huvud taget inte sysslat med värdesäkringsproblemet.

Obligatoriefondens medel bör — enligt propositionen — utnyttjas för samhällsekonomiskt viktiga investeringar såväl inom den privata som den offentliga sektorn. Denna mycket generella ståndpunkt preciseras ej nämnvärt. All erfarenhet visar emellertid icke blott att avvägningen mellan resursernas fördelning på enskilda och offentliga investeringar är svår utan dessutom att både räntabla och icke-räntabla statliga och kommunala investeringar har en påtaglig förmåga att tränga sig fram och att tränga undan även högeffektiva enskilda projekt. De regleringsingripanden på kapitalmarknaden som undan för undan tillgripits har varit stöd för en sådan utveckling. Pensionsmedlens användning för ej räntabla ändamål medför ofrånkomligen en förlust för folkhushållet, som också måste gå ut över de pensionerade.

De förslag till fondförvaltningens organisation som föreligger ger ingen lösning i detta centrala avseende. Att märka är att den rätt till återlåning för produktiv placering, som där förutsättes, på längre sikt medför att vid en femårig lånetid ej ens tio procent av fondernas belopp kan placeras direkt och omedelbart produktivt i form av återlåning. Återstoden skall utlånas i sedvanliga former under den kontroll som hittills ensidigt riktats mot arbetslivets enskilda sektor, med hela den risk för de utlånade medlens bestående realvärde som just dessa sedvanliga låneformer medför.

En formellt grundad, särskilt hård restriktivitet förutsättes uppenbarligen för utlåning till mindre företag. Regeringens sakkunniga uttalar öppet den meningen att »direkt långivning till mindre låntagare» bör undvikas och har intet positivt omdöme om de nya låneformer, speciellt ägnade för mindre företag, som kreditinstituten i särskild lag medgivits rätt att använda.

Intrycket av otillräckligt förberedelsearbete är också i dessa hänseenden starkt.

Även den som genom sina allmänpolitiska värderingar kommit fram till att tilläggs pensioneringen bör ordnas obligatoriskt, torde efter en fördomsfri prövning nödgas säga sig att underlaget icke genom regeringspropositionen skapats ens för ett beslut i princip. Alltför många frågetecken återstår för att fast mark skall kunna påstås existera för en åtgärd nu — en åtgärd, som berör hundratusentals människor, ingriper djupt i deras möjligheter att själva gestalta sin livsföring och under alla förhållanden moraliskt förpliktigar ännu ofödda och generationer, vilka inte har något inflytande på frågans avgörande.

Våra politiska värderingar gör det omöjligt för oss att godtaga någon tvingande lagstiftning, som avser mer än ett för alla lika, så gott grundskydd som resurserna tillåter. Vi kan från våra utgångspunkter inte — fortfarande utöver det socialt betingade, solidariska grundskyddet — medverka till en statlig reglering, som dels ålägger människorna att fördela sin arbetsersättning på ett av myndigheterna bestämt sätt mellan lön före och lön efter pensionsåldern, dels tvingar dem att välja just den väg att göra sin ålderdom säkrare, som samma myndigheter anvisar. Det för alla utbyggda grundskyddet kommer att ställa betydande ekonomiska krav på alla. Att därutöver resa ytterligare, tvångsmässiga anspråk på människornas ekonomi är ej förenligt med vår strävan att underbygga en snabb utveckling av det frivilliga sparandet och produktionen. Att för stigande obligatoriska avgifter förhandsförfoga över alltför stora delar av vad en växande produktion kan ge människorna är mot bakgrund av det ekonomiska och statsfinansiella läget, sådant det nu avtecknar sig för framtiden, ej försvarligt. Det bör erinras om att redan reformerna av grundskyddet innebär ett ianspråktagande av framtida produktionsökningar i betydande men såvitt man nu kan bedöma godtagbar omfattning.

Vi yrkar avslag på regeringens förslag om en obligatorisk tilläggsförsäkring.

Vad kommer att hända, om riksdagen och i sista hand medborgarna förklarar sig ej kunna inlåta sig på något experiment med obligatorisk tilläggspension?

Folkpensionen kommer att steg för steg förbättras så att vårt folk inom fixerad tid får en allmän, solidarisk medborgarpension, vilken vid internationella jämförelser framstår som god.

Grundskyddet för familjen stärkes undan för undan med särskild hänsyn till familjer med barn, som förlorat sin försörjare.

Grundskyddet mot följderna av långvarig sjukdom eller sjukdom som eljest väsentligt nedsätter eller berövar en människa arbetsförmågan blir ordnat.

Människorna behåller hela sin rätt okränkvt att själva tilläggspensionera sig. De kan själva bedöma det ekonomiska utrymmet för sådana åtgärder. De kan — då detta passar dem — förhandla med sina arbetsgivare i saken. De kan ordna den enskilt. Sammanhanget står hela tiden klart. Vad pensionsrätten kostar är en del av arbetsersättningen. En överenskommelse med arbetsgivaren genom vilken denne åtar sig att i företaget placera denna pensionsandel eller att vidarebefordra den till en försäkringsinrättning ändrar ingenting däri. Pensionsrätten tillhör den pensionsberättigade. Den är oantastlig och ett säkert underlag för en säker pension.

Det är angeläget att, även om avtal träffats om pension, den enskildes

rätt att icke vara med i det system, varom enighet mellan organisationerna nåtts, skyddas liksom hans rätt att utforma sin egen pension efter sina egna behov och villkor.

Möjligheter måste skapas för att göra de medel människorna avsätter för äldre dagar säkra mot inflationsförtäring och inflationsförstöring. I särskild framställning gör vi de förslag detta aktualiserar.

Ett sparande för äldre dagar, som resulterar i mindre utgiftsbehov under dessa, är ur många synpunkter en god lösning, särskilt i kombination med ett gott riskskydd. Speciellt fördelaktigt såväl ur den enskildes som ur allmän synpunkt är olika former av egnahemssparande, bostadssparande, amorteringssparande och liknande. Vi har i olika sammanhang understrukt att detta bör uppmuntras av det allmänna genom en skälig beskattning av egnahem genom särskild avdragsrätt vid beskattningen av sådant sparande och därigenom att det allmänna markerar sin beredvillighet att lämna egnahemstagarna okränkta i sin äganderätt.

För ej få framstår självpensioneringen i det egna företaget — både det redan existerande och det planerade — som en naturlig och tilltalande väg. Det finns ingen anledning för det allmänna att genom ett stelt och alltför fiskaliskt skattesystem motverka sådana strävanden. Tvärtom är en konsoliderad och utvecklingskraftig mindre företagsamhet en av förutsättningarna för en snabb produktionstillväxt och för den konkurrens som är nödvändig, om effektiviteten i samhällsekonomin skall kunna garanteras. Dessa allmänekonomiska överväganden liksom skälighets- och rättvisesynpunkter leder till följande ståndpunkter. Den begränsning, som 1955 infördes i rätten att i familjebolag göra skattefria avsättningar för pensionsändamål, är inte hållbar. En medarbetare i ett sådant företag bör ej endast därför att han är huvudaktieägare förmenas den rätt som tillkommer varje anställd. Utvägar måste finnas att bereda jordbrukare och andra småföretagare möjligheter att för sin egen pensionering göra avsättningar till pensionsfonder, vilkas medel väsentligen kan kvarstå i rörelsen. Detta både kan och bör ordnas i anslutning till de regler som gäller för avsättning till investeringsfonder för juridiska personer.

Det bör över huvud taget understrykas att pensionsproblemet ingalunda uteslutande är något löntagarproblem. Alla medborgare — jordbrukare, hantverkare, köpmän, små och stora företagare, fria yrkesutövare — har samma intresse av en säker ålderdom som löntagare. Detta leder till slutsatsen att ingen schablonlösning på problemet finns. Största möjliga valfrihet är ett villkor för lösningar som skall ha utsikt att bli verkligt allmänna.

I vilken omfattning kommer tilläggs pensioneringen att bli ordnad, om man från politiskt håll — som vi föreslår — helt avstår både från att utfärda

några förpliktelser härom och några rekommendationer härtill, om man helt litat på människornas eget intresse för en trygg ålderdom och deras beredvillighet att under sin aktiva tid åtaga sig det sparande en sådan förutsätter?

Svaret på den frågan beror på hur man bedömer styrkan av detta intresse och denna sparvilja. Anser man att medborgarna inte av sig själva kommer att ta upp frågan, då är slutsatsen given. Det blir ingen frivillig pensionering att tala om. Hur man med den utgångspunkten i ett demokratiskt samhälle kan reflektera på att genomföra en allmän pensionsplikt utöver grundskyddets, behöver ej diskuteras i detta sammanhang.

Utgår man å andra sidan från att de flesta själva känner ansvar för sin egen framtid, då kan man räkna med en successivt framväxande, undan för undan allt allmännare, frivillig tilläggspensionering. Denna kommer allteftersom resurserna växer fram att stämmas av mot dessa. Den får därigenom reellt innehåll. Den blir säker och hållbar.

Under återopande av det anförda hemställer vi,

dels att riksdagen, vid behandling av proposition nr 55, måtte

- A. 1) uttala, att folkpensionsnivån skall höjas så att fr. o. m. den 1 juli 1968 ålderspensionen utgör för ensam folkpensionär 3 600 kr. för år och för två makar, som båda är folkpensionärer, 5 400 kr. för år;
- 2) besluta att i enlighet med vad i propositionen föreslås folkpensionen skall höjas med 150 kr. för ensam folkpensionär och med 240 kr. för två makar, som båda är folkpensionärer;
- 3) avslå förslaget om höjning av hustrutillägget;
- 4) besluta, att pensionsåldern skall göras rörlig uppåt;
- 5) besluta att fr. o. m. den 1 juli 1960
- a) till änka, som har hemmavarande barn under 19 år eller som vid den tidpunkt då mannen avlider eller yngsta barnet fyller 19 år uppnått 50 års ålder, skall utges full änkepension med samma belopp som pensionen till ensam ålderspensionär, varvid inkomstprövning icke skall ske då rätt till änkepension inträder efter den 30 juni 1960,
- b) till barn under 19 år, vars fader eller moder avlidit, skall utan inkomstprövning utges barnpension med 900 kr. för år och till barn, vars båda föräldrar avlidit, barnpension med 1 800 kr., varvid förutsättes att kostnadsökningen finansieras genom en höjning av folkpensionsavgiften med 0,5 procent fr. o. m. den 1 januari 1960;
- 6) besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att

Kungl. Maj:t måtte snarast igångsätta en utredning rörande sjukpensioneringen och frågan om pensionsålderns rörlighet nedåt;

7) besluta, att pensionsavgiften från den 1 januari 1959 skall utgöra dels 80 kr., dels 4 procent av den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten, dock högst 560 kr. för ensamstående och 640 kr. för makar gemensamt;

B. 1) avslå Kungl. Maj:ts förslag att riksdagen skulle godtaga de av departementschefen angivna principerna för en obligatorisk tilläggs pensionering samt riktlinjerna för det fortsatta arbetet på dess genomförande;

2) besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte senast till 1959 års riksdag framlägga förslag, avsedda att underlätta för jordbrukare och andra företagare att avsätta medel till egen pensionering utan att medlen undandrages rörelsen, samt att göra det möjligt för familjebolag att till pensionsstiftelse avsätta medel för pensionering av huvuddelägare;

C. i övrigt beakta vad i motionen anförts;

D. 1) avslå Kungl. Maj:ts förslag att till *Förberedelser för pensionsreformen* anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kr.;

2) till *Upplysningsverksamhet rörande rätt till uppskjutet uttag av folkpension* anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kr.; samt

dels att vederbörande utskott måtte utarbeta de författningsförslag som föranledes av våra ovanstående yrkanden.

Stockholm den 4 mars 1958

Jarl Hjalmarson

Martin Skoglund

Leif Cassel

Elis Håstad

Einar Hægglom

T. G. von Seth

Ernst V. Staxäng

Carl Östlund